

הרב ירחמיאל ישראל יצחק הלפרין

'תשובת המשקולת' – בהיתר גילוי נסתרות ע"י מטוטלת

והוא תשובה על עניין מה שנפוץ אצל מטפלים שומרי תורה ומצוות בדורינו שמוגלים נסתרות בעזרת חוט עם משקולת הנקרא 'מטוטלת' [נכתב בעקבות הוצאת הספר 'שאלת המטוטלת' (קרית ספר, שבט תשע"ח)]

פתיחה

הנה זה מכבר אמרתי בלבי לברר את מעמדו ההלכתי של האבחון בעזרת מטוטלת*, האסור הוא אם מותר. אמנם, משכתי קולמוסי והנחתיו מחמת חומר העניין, שהרי הררים הם התלויים בסערה זו, אם נכנע לרוח סער של דחיקת כל ענייני הבלתי נתפס והבלתי נרגש בחושינו, של דחיית כל עסק עם כוחות ומעשים שאינם בדוקים בשבע נפות כלי ה"מדע" וה"מחקר", הרי תלויים בכך הרי הרים של סגולות, לחשים, השבעות, חששות והרחקות שונות, גורלות, חלומות, קמיעות, ענייני עין הרע והיזקי ראייה, בהם עסקו והשתמשו כל קדמונינו. אולם, לאחר שהתפרסמו סברות המחמירים והשוללים התחזקתי בדעתי להעלות עלי גליון את שרשי טעמי ההיתר, על פי הקדמות הנצרכות לזה, כדי להצדיק את אלפי יראי השם שמתמשים בשיטות אלו, וכדי להעמיד האמת על תילה.

אין ברצוני להכנס כלל לדיון אודות מהימנותם ותועלתם המציאותית של שיטות אבחון אלו. בכך יעסקו טובים ממני, וכנראה לא יגיעו לעמק השווה. אמנם,

(* עיקר המאמר מיועד למצויים בפולמוס זה, אמנם אציע בקצרה את פעולת האבחון במטוטלת: אדם המעוניין לדעת דבר מה על טבעו, כגון אם מאכל מסויים מזיק לו, בודק זאת או פונה למאבחן שיבדוק בשבילו באופן כזה: המאבחן מחזיק בין אצבעותיו שרשרת (מטוטלת) וחושב לעצמו האם אותו מאכל בריא לפלוגי, תוך כדי שחושב אצבעותיו זזות באופן בלתי מורגש ובלתי רצוני ומניעות את השרשרת כך שתסתובב (לעיתים בחזקה) מימין לשמאל או להיפך. על סמך זה מקבל המאבחן תשובה לשאלתו לפי כללים קבועים בשיטה זו.

להרחבה בעניין ובסברות המתירים ראה בספרו המקיף של הגאון רבי רפאל שמערלא דיין ומו"צ בעיר ליקווד: כי אני ד' רופאך - ALTERNATIVE MEDICINE IN HALACHAH.

האוצר ♦ גיליון י"ז

אין להכחיש כי העוסקים והנעזרים בשיטה זו מספרים גדולות ונפלאות על ישועות ותועליות נאמנות שראו מזה [כדרך שהתבטא הרמב"ן (דברים פרק י"ח י"ב) על ענייני ניחוש מסויימים שהרמב"ם ביטלן מכל וכל: "ורבים יתחסדו בנחשים לומר שאין בהם אמת כלל, כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה. ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים יתפרסמו לעיני רואים. ורבותינו גם כן יודו בהם"]. לנו לא נותר אלא לדון ולברר אם יש חשש הלכתי ח"ו באיבחון זה.

א. נראה כי בראש ובראשונה ישנה חשיבות לתפיסת העולם של הרב המשיב כשניגש לדון בנושא. ישנם הרואים בכל דבר לא טבעי תוצאה של "כוחות הטומאה" "מעשה שדים" "מאגיה וכשפים" ושאר הדומים להם, וממילא הם אוסרים אותם מכל וכל. מאידך, כאמור, יהיו שיזלזלו ויוכיחו באותות ובמופתים שכל מעשי הפלא הינם רמאות ואחיזת עינים. בתווך נמצאים הסוברים שאף שנגלים לעינינו תופעות שלא מוסברות על פי מחקר הטבע בימינו, אין בכך להוכיח על כוחות טומאה שונים ואף לא על אחיזת עינים זולה, אלא הרי זו רַאָיָה לכך שישנם כוחות נסתרים בטבע שטרם הוגדרו על ידי חכמי המחקר, כוחות שכמובן נבראים ומנוהלים על ידי בורא העולם האחד והיחיד.

[הרב אלחנן גרין בספרו 'שאלת המטוטלת' מקדים כי כח המטוטלת מגיע מ"כוחות טומאה", ולפיכך מאריך לאסרם מכמה טעמים. מעניין לצטט משפט מהקדמתו (עמוד 26): "שאלתי את המטוטלת: "מי אתה האיש המסתתר"? והתשובה הייתה שחוץ מכוחות נפשי מעורב גם כח של שד"... דומני כי המושג הערטילאי "כוחות הטומאה" זוקק הגדרה קצת יותר מדוייקת... השימוש במינוח זה צריך להעשות ביתר אחריות. בפרט שבידינו עדויות על מקובלים וחכמי הנסתר ובראשם רבינו חיים ויטאל, הרש"ש הקדוש ועוד, שהשתמשו במטוטלת לשם ידיעת הנעלם תוך כדי אמירת פסוק מסויים [ואף היו שהזכירו נוסח השבעה למקרה בו המטוטלת לא פעלה כדבעי], ראה בספר שרשי השמות למהר"ם זכותא (הרמ"ז) אות ה' סימן ס"ו סעיפים א' - ג'. וכן הביא רבי אברהם חמוי, מחכמי ארם צובא, בספריו לדרוש אלקים (עמוד כ"ט): והאח נפשינו (עמוד י"ג). וכן בספר ברוך אברהם לרא"ב מני אות י"ב שעשה כן בעצמו].

אם נקח את כח הטלפתיה למשל, כח מיוחד שלפי עדות רבים אפשר להתחבר באמצעותו למחשבה של חבר או קרוב משפחה. ישנם מאמרי חז"ל ועדויות רבות

על תאומים שמרגישים זה את כאבו של זה מרחוק (וראה מדרש שה"ר ה'), ודוגמאות נוספות (וראה למשל באור החיים בראשית מ"ב ח', בפירוש מהרז"ו למדרש ב"ר ויגש צ"ג, ובפירוש הגר"א למשלי כ"ג ט"ו), האם כח זה, שאינו מושג בחמשת החושים, יסודו מכחות טומאה כל שהן?

את כח ה"עין הרע" על סוגיו השונים הגדיר החזו"ן איש (בבא בתרא ליקוטים כ"א): "מסודות הבריאה כי האדם במחשבתו מניע גורמים נסתרים בעולם המעשה ומחשבתו הקלה תוכל לשמש גורם להרס ולחרבן של גשמים מוצקים". האם בגלל שחכמי המחקר לא מכירים כח כזה הוא אות שהוא ח"ו מכוחות הטומאה? איך נתייחס לדעת רבים מקדמונינו, ובראשם הרמב"ן, שהאמינו שלאשה בזמן טומאתה יש כח מיוחד המשפיע לרעה על כל הסובב ואף להותיר חותם אמיתי בשטח?

עוד דוגמא אחת מני רבות מאד. אצל חסידי אשכנז היתה ידועה דרך סגולת מיוחדת שבה ניתן לרפאות או להזיק לצורת אדם על הכותל ועל ידי זה נרפא או ניזוק האדם עצמו (ראה ספר חסידים (מרגליות, סימן אלף קס"ב): "לכל אדם יש מזל ברקיע. תדע כשמתקנין על הכותל צורה אחת בדמות הגנב, ומכה בעין הצורה, וכואב עין הגנב במקום אותו עין. לפי שעניני האדם ביד מלאך מזלו, ובעוד מלאך מזלו אצלו אין מזיק יכול להתקרב אליו, וכשמזל המכה אומר למזל הגנב מיד סר מעליו והמזיק מוכן, כי נגזר על מזל השומר את האדם ושולח לו מלאך אחד שלקתה הצורה מיד מסתלק והמזיק מזיקו. לכך קול אומר על כל בריה בשעת הזמן כבר הגיע זמן של פלוני לגדולה לעלות וליפול ולהכשל או להמלט כמו שרואה בצורות". וכן הובא בספר חכמת הנפש לבעל הרוקח [מהדורת ר"ש קורח בני ברק תשס"ג, שורש ע"ו]). האם גם דרך זו קשורה לכוחות זרים ח"ו?

אין ספק שחז"ל לעולם לא העמידו את דעות חכמי המדע למול עיניהם בבואם לקבוע הלכה. האם כל הרפואות והסגולות שהשתמשו בהם חכמים בדוקות על פי מחקר אובייקטיבי מודרני, ואף אם בזמנם לא היה מפותח המדע האם בימינו יהיה אסור להשתמש בהם?

דומה כי בעלי תפיסה המתעלמת מדעות הממליצים על רפואות אלטרנטיביות ומשלימות, ורואים בהם עוגן הצלה, ומכירה רק ברפואה קונבנציונלית, בבואם לקבוע הלכה בנושא זה יפסקו לפי תפיסתם. ומאידך המראים פנים לאותם רפואות יפסקו את ההלכה באופן אחר.

אנו נצמד בגישה המכירה בכך שבמדה וישנם כוחות נסתרים בבריאה שאינם מושגים בחמשת החושים לא נייחס אותם לכוחות טומאה אלא לכוחות בעלמא, כאלו הקיימים ופועלים אך בינתים ללא הסבר מדעי המוכר לנו. בדיוק כמו שההמון התמים התרשם מהכוחות "הרוחניים" כביכול שהפעיל גיחזי, כשתלה את "חטאת ירבעם" בין שמים וארץ על ידי מגנט רב עוצמה (ראה סנהדרין ק"ז:).

את אלו הדורשים להשתמש אך ורק ברפואה טבעית ולא סגולית נשאל: למי מסורה ההחלטה איך להגדיר כח טבעי וכח על טבעי? הרי בימות קדם תחומים אלו היו מעורבים ורופאים השתמשו בסגולות ורפואה טבעית יחד עם תרופות "קובנציונליות" ללא הבדל. ואיך נגדיר למשל את הרפואה ההומיאופתית, שאינה מובנת על פי המדע המוכר, אך מומלצת על ידי אסכולה של רופאים ומטפלים? האם עלינו להיגרר אחרי חוקרים שאינם מאמינים בבורא עולם, שהשקפתן כפרנית במוצהר, בכדי להגדיר מה מותר על פי הלכה, מה הוא טבעי ומה לא?

וכך תמה הרשב"א (שו"ת חלק א' סימן תי"ג): "עוד יש לי מקום עיון בדברי הרב ז"ל [- הרמב"ם] שכתב אמרו בפירוש 'כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי'. רוצה בזה כל מה שיגזרוהו העיון הטבעי הוא מותר וזולתו אסור. ע"כ.

ואני שואל כמסתפק בדברי הרב ז"ל מהו הדבר שיקראוהו הרב ז"ל שיגזרוהו העיון הטבעי. אם מה שיגזרוהו עיון חכמים שחברו ספרים בטבע כאריסטו וגאלינוס וחבריהם, שחברו ספרים בטבע הסמים והמסעדים המועילים לפי עיונם, וכל מה שלא השיג עיונם הוא בכלל איסור דרכי האמורי. לפי שעיון חכמים אלו שהשתדלו בחכמת הטבע כולל כל מה שאפשר להיות פעל כל בעל טבע בטבעו. ואצל עיון חכמים אלו יפסק מאפשרות העיון הטבעי. זה באמת מה שלא יקבלהו השכל, כי באמת הדברים הפועלים בסגולה אין פעולתם בפלא מהם אלא בטבע מסוגל. רצוני לומר טבע לא ישיגנו עיון החכמים. ואולי אפילו החכם שבחכמים לרוב העלם הטבע ההוא מכלל המין האנושי מצד שהוא אדם כסגולת האבן השואבת שהברזל קופץ עליה. ויותר מזה מורגל ביורדי הים באניות תוחבין מחט בחתיכת עץ צף על פני המים ומראין לו אבן וישוט על פני המים עד שיפנה אל פני הסדן ושם ינוח. ולא ישיג עיון טבע זה כל חכם שבחכמים אלו של חכמת הטבע.

ואם כן אף כל המינין בעלי הסגולות בטבע הם פועלים כסמים והמסעדים ואין בהם משום דרכי האמורי כמו שאין בדברים המפורסמים המועילים לפי העיון הטבעי של אלו החכמים. ואולי עוד לא יגזרהו עיונם גזרו עיון החכם עליו השלום שעשה ספר רפואות ידבר על הכל מן הארו אשר בלבנון ועד האזוב אשר בקיר. ואם כן למה נאסור מה שיאמרוהו מצד הטבע המסוגל? ושמא יגזרהו עיון החכם ע"ה ואף על פי שלא יגזרהו עיון אחד מאלו חכמי הטבע."

להצמדות למדענים וחוקרים עלולה להיות השלכה חמורה, אם נקבל את מסקנותיהם הכפרניות בכל נושא. הלא רבים מהם אינם מאמינים כלל בבורא העולם ובהשגחתו. האם בכל הדורות היו סומכים רק על המושג והמוחש על ידי חקירת חכמי הטבע?

ב. לאחר שהנחנו שבמדה ויש כח נסתר בבריאה הגורם למח לשלוח פקודות מסוימות ליד המחזיקה במטוטלת ולהניעה, הרי שהוא כח רוחני שברא בורא העולם ולא שייך לכוחות טומאה וכדומה, נתייחס לטענה לפיה עובדי עבודה זרה השתמשו בכח זה להבליהם, וממילא יאסר הדבר עלינו. במדה ואכן כך הוא, עלינו לברר האם יש חשש הלכתי להשתמש בו בהיתר (דהיינו ללא כוונות ולחשים טמאים), על פי דברי הגמרא המפורסמים בעבודה זרה נ"ד: "הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות, יאבד עולם מפני השוטים? אלא עולם כמנהגו נוהג, ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין".

נציג את הבעיה במילותיו של רבי לוי יצחק הלפריין, ראש המכון הטכנולוגי להלכה, בהתייחסו לשיטת "רייקי" (שו"ת מעשה חושב חלק ז' סימן י"א אות ה'): "אך דא עקא כי היות שהשיטה הזאת מקורה במזרח הרחוק מקום השטוף מאד בעובדי ע"ז, והסמלים שלה אף הם מקורם משם, ובספרות של העוסקים בה מייחסים לסמלים אלו קדושה וכח לפעול, לפיכך יש לברר הדק היטב האם העוסקים בה מייחסים זאת אכן לע"ז. ולאידך גיסא יש מקום לומר שאף שהם סבורים כך אין זה אומר כי אכן כך הם הדברים. אדרבה ההגיון אומר לכאורה שכח זה קשור דוקא עם יצירת הקב"ה מכוחות הקדושה, ואין זה כח הקשור דוקא לע"ז קליפה כל שהיא או כח אחר מכוחות הסטרא אחרא. אשר על כן אם נשנה את הסמלים לסמלים של קדושה וגם נקרא להם בשם אחר אולי לא תהיה מניעה הלכתית להשתמש בשיטה זו, וכפי שיתבאר להלן".

הנה ההלכה הפשוטה היא שאף שיעבדו כל הגויים את השמש או כל כח אחר בבריאה (כמו כח המשיכה), מותר להשתמש בה, כיון: "שאין בו תפיסת יד אדם ולא עשהו אדם" (שולחן ערוך יורה דעה סימן קמ"ה). לכן אם אנו מנצלים את הכח שברא ה' באבחון במטוטלת ואיננו מעלים על דל שפתינו כל דיבורי פיגול הפונים ליישות אחרת, אין בכך חשש.

רב האי גאון בתשובתו הארוכה (תשובות רב האי גאון, מהדורת אופק, סימן קט"ו) שולל מעובדי עבודה זרה את היכולת לשנות את הטבע, ולדעתו כל מעשיהם ונפלאותיהם היו על ידי רמאות ואחיות עינים בהשתמשות בכוחות טבעיים (כמו שידוע ונלמד היום בבתי ספר לקוסמים. וכן דעת רב סעדיה גאון בספרו האמונות והדעות מאמר שלישי, וריה"ל בספרו הכוזרי ה' כ"א). ביניהם הזכיר את המגנט, שהשתמשו בו כדי להראות כביכול כוחות על טבעיים. האם לכן אסור להשתמש במגנט?

הדברים אמורים בהשתמשות בכח שלא עשאו אדם, שנעשה עבודה זרה. לגבי הטענה שכח זה של המטוטלת הוא "כח טומאה", כאמור יש להגדיר בעייה זו מבחינה הלכתית. אין בתורה לאו של "כח טומאה", אלא של עבודה זרה, נחש, קסם וכן הלאה, ואכן עלינו להתייחס לכל אחד מהם (כפי שנעשה בהמשך). בכל אופן חשש השתמשות בעבודה זרה אין בזה.

ג. הקדמה נוספת היא היחס לאיסורי התורה הרבים שנועדו להרחיק אותנו מללכת אחרי עובדי עבודה זרה ואך להתהלך בתמימות עם אלוקינו, בהם איסורי קוסם, מנחש, מכשף, מעונן ועוד. המצב בימינו הוא שאנשים יראים ושלמים מדקדקים בתורה ובמצוות בחרדת קודש ועובדי ה' במסירות ובתמימות, עוסקים ומטפלים בעזרת מטוטלת. ברור לכל שכל מגמתם היא אך ורק לעסוק ברפואה כמצוות התורה 'ורפוא ירפא', וח"ו אין הם מתכוונים לפנות לאל זר, זאת לא עלה מעולם על לבם, אלא רק להועיל לאחרים ממה שגילו מכוחות הבריאה. לפיכך, אין להשוותם לאותם קוסמים ומעוננים שרווחו בעבר שעצם תפקידם, ועצם הפניה אליהם היוותה סתירה גמורה לאמונת הייחוד בה', ומשכה את העם אחרי אלוהים אחרים.

ובמילים אחרות. הביטויים "קוסם" "מנחש" "מכשף" מכילים שני משמעויות: תואר ופועל. כלומר אדם שתוארו ותפקידו הוא קוסם המגיד עתידות, והיה מזוהה

לגמרי עם עבודה זרה ואמונות שסתרו במובהק את אמונת ישראל. ולעומת זאת, אדם העושה באופן אקראי מעשה קסם. ברור לכל בר דעת שאין להכליל את יראי ה' בימינו המטפלים במטוטלת בין הקוסמי העוננים והמנחשים אליהם התכוונה תורה. אלא שעלינו לדעת האם מבחינת עצם המעשה האבחון במטוטלת אינו כלול בגדרי האיסורים הנ"ל, על כך נענה להלן, ונראה שאין קשר בין איסורי התורה לחכמה זו.

לדעת כמה מרבתינו כל היחס בימינו לאיסורי עבודה זרה, כישוף ודומיהם הרבה יותר קל מבעבר, שכן בימינו גם עובדי עבודה זרה לא עושים זאת אלא מכח 'מנהג אבותיהם בידיהם', וכמעט ולא ידוע לנו על כוחות טומאה אמיתיים הקיימים היום (ראה בתשובת הגאון בעל המשנה הלכות בקובץ אור-ישראל (מאנסי) לט תשס"ה עמ' עט-פב) משאבים רבים הוקצו לברור שאלת אמינותם של "בעלי כוחות" מהודו והמזרח הרחוק, וטרם נמצא ראיה כי אין הם מרמים את קהל מאמיניהם, או לחילופין משתמשים בכוחות טבעיים (בשולי העניין נציין כי מה שהביאו ראיה מכך שהפוסקים אף בדורות האחרונים הזכירו הלכות הנוגעות למכשפים וכדו', להוכיח שסברו שאף בימינו קיים כח הכישוף והקסם וכדו', נראה כי אין מכך ראיה כיון שהפוסקים העתיקו את הדינים ולא דקדקו האם קיימים בזמנם ובמקומם, ועוד, שוודאי מכשפים וקוסמים מתהלכים ביננו אך אין זה ראיה שאכן הם יכולים לפעול כבעבר).

דגש מיוחד יש לשים על העובדה כי השימוש במטוטלת אינו מוגבל רק לבקיאים, ואין הוא דורש לימוד או הכנה נפשית מוקדמת. כמו כן, אין הדבר זוקק אמירת לחשים, כניסה לאקסטזה, או ריכוז מיוחד היוצא מגדר הרגיל. המדובר הוא בפעולה שכל נער בעל חוש לעניין יכול לעשות ללא מאמץ רב. להלן נביא כי מצב זה הוא אות לכך שמדובר בפעולה שאינה קשורה לכוחות טומאה נסתרים כל שהן.

ד. ישנם הסברים של "מלומדים לענייני נחש" על אופן פעולת המטוטלת. הם תולים את הצלחתה בכוחות רוחניים נסתרים או באנרגיות חיצוניות, הם מציעים להתייחס בכבוד וזהירות לאותו כח נעלם. האם נלמד מהסברים של 'חכמים על דעת עצמם' אלו כי הכח המניע את המטוטלת הוא כח טומאה?

אם יבוא אדם מודרני לכפר של אסקמוסים או אינדיאנים ויפליא בפעולות מעוררות תמהון לעוף באויר, לשוחח ולראות למרחוק, לפוצץ סלעים וכן הלאה,

בוודאי יוכל לנצל זאת כדי לקבע את מעמדו כ"בעל כוחות רוחניים גבוהים" ולהתפרנס למאה השנים הקרובות בנחת ללא מאמץ. ולענייננו, היות ואנו עוסקים בעובדה קיימת, בה אנו מניחים כי המטוטלת מגלה נסתרות ומאידיך אין לנו הסבר טבעי לעניין, לא נתפלא אם שרלטנים, או אפילו מטפלים תמימים, יציגו את עבודתם כהתחברות עם כוחות ויישויות מהחלל החיצון, כשאיבת ידע מאנרגיות קסומות המשייטות בעולם, כהמתקת סוד עם חוצנים, תקשורת עם מלאכים, שדים, מרכבת הטומאה וכל שום וחניכה דאית להו.

בעל חוש ביקורת יודע להבחין ולהפריד בין העובדות לבין הפרשנויות עליהן. מומחים לענייני מטוטלת נאמנים עלינו בהצגת הנתונים העובדתיים, אבל חסרי ערך בפרשנותם להם, בעוד שאין להם את הכלים לדעת איך עובדת המטוטלת [כמו שחשמלאי בקי ברזי החשמל למעשה, אבל אינו בהכרח יודע איך ומהו מהות כח החשמל].

כל הרוצה את השם הטוב יכול גם להוסיף הנה וכהנה על בסיס הפעולה שלו עם המטוטלת. הוא יכול לעוות את פרצופו, לנקוש בשיניו, להקטיר למטוטלת קטורת, לברך אותה, להודות לה, לנקות אותה שלוש פעמים ביום עם שמן אפרסמון, להכין רשימת תרי"ג שאלות הכנה בטרם כניסתו אל הקודש ושאלת פי המטוטלת ואמירתה הן. כלפינו אין הדברים מעלים או מורידים. היות ואותו כח הטמון בשימוש עם מטוטלת באופן לא מפתיע פעיל גם בעבודה שקטה ורגועה בלי להוציא מילה מהפה ובלי הצגות כאלו ואחרות, הרי שהוכחנו כי כל מעשיהם תוהו והמטוטלת אינה חייבת להיות קשורה לשום כח טומאה כזה או אחר, אף אם ישנם המציגים זאת כך. אנו לתומינו לא הולכים בגדולות, אוטמים אוזנינו משמוע הבלים ושטויות, ומקבלים את המציאות כפי שהיא.

כששוחחתי עם הרב יצחק פנגר, כיום מבכירי המרצים ובעברו מומחה גדול מאד לחכמות מהמזרח הרחוק, אמר לי אף הוא כדברים האלה, והוסיף לי שאף בחכמת ה"רייקי" אותה למד יש לומר בשעת הפעולה לחשים מסויימים, ובהם שמות עבודה זרה ודומיה, אלא שהאמת היא שאותה פעולה תעבוד אף ללא אמירת הלחש. כלומר, הטיפול קיים כשלעצמו, אלא שעובדי העבודה זרה משתמשים בו ועוטפים אותו בהבליהן. משכך, לדבריו, ה"רייקי" עצמו כשר אך אמירת הלחש אסורה (כמסקנת הגרל"י הלפרין לעיל).

ה. נקודה חשובה לסיום. גדולי הדור, בראייתם החדה, חוששים פן שימוש לא אחראי במטוטלת להמון העם יביא לידי תקלות, ובפרט כששואלים על העתידות (שהוא חשש איסור גמור!). על כן העצה הנכונה היא להגביל את השימוש אך ורק לענייני רפואה, וכפי שכתב הגאון בעל שבט הלוי בתשובתו (חלק ט' סימן קע"ד): "והיות כי אין אנו יודעים עד מה, וגם ינהגו כן בשאר דברים מלבד רפואה, מצוה להתרחק מזה לגמרי, אבל אם עושים רק לרפואה אין צריך למחות די'עבד, כתבתי בלי הרבה עיון רק יסוד ושורש". בעל שבט הלוי לא נכנס לעומקה של סוגיה זו, רק הורה באופן כללי את ה"יסוד ושורש". שונה הוא העיסוק במטוטלת לצרכי רפואה מאשר לשאר עניינים (אמנם ראה מה שהוסיף אחר כך בגליון).

ידוע גם על שימוש במטוטלת לאיתור וחיפוש חפצים אבודים, ובעיקר מצבורי נפט ומחצבים מתחת לאדמה. היו אף יהודים מטעם ה'אתרא קדישא' שהיו משתמשים בכך לאיתור קברים (על פי דברי הרב שמעל'א). יתכן ואף בכהאי גוונא אין חשש לתקלה, ושימוש כזה שאינו קשור לתקשורת בין אנשים אלא על קליטת גלי אנרגיה מחפצים דוממים קל יותר.

ולמשך הדין. בהיות והלכות מנחש קוסם מנחש ועוד הובאו בטוש"ע (סימן קע"ט), הרי שהדין ההלכתי יתמקד בעיקר בטור בית יוסף, שלחן ערוך ונושאי כליהם, וספרי הראשונים והפוסקים המובהקים [לאפוקי בדרכו של ספר 'שאלת המטוטלת', שנשמך להחמיר פעמים רבות על סמך ספרי אחרונים, שלכאורה אינם מחייבים ואינם יכולים להכריע לאיסור לכלל ישראל]. יסוד הדברים הוא שהאבחון במטוטלת היא דרך שיטתית שהוכחה על ידי רבים בנסיון, ובעיניהם אין היא שונה מרפואות סגוליות רבות שנהגו במהלך הדורות. היא אינה קשורה לאיסורי התורה על הליכה לאור אמונות טפלות, עובדי עבודה זרה, והטיית האדם מתמימות עם הקב"ה.

איסור ניהוש

בראשונה נעסוק ביחס שבין האבחון במטוטלת לאיסור "לא תנחשו" (ויקרא י"ט כ"ו). העוסק בהתנהגות על פי אמונות טפלות שנהגו בהם הגויים. מעיון בדעות הראשונים נראה כי המטוטלת אינה בכלל אזהרת התורה זו.

בביאור הלאו כתבו חכמים (סנהדרין ס"ה:): "תנו רבנן מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו. בנו קורא לו מאחריו. עורב קורא לו, צבי הפסיקו בדרך, נחש מימינו ושועל משמאלו".

ופסק הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק י"א הלכה ד'): "אין מנחשין כגויים שנאמר לא תנחשו, כיצד הוא הנחש כגון אלו שאומרים הואיל ונפלה פתי מפיו או נפל מקלי מידי איני הולך למקום פלוני היום, שאם אלך אין חפציי נעשים. הואיל ועבר שועל מימיני איני יוצא מפתח בתי היום שאם אצא יפגעני אדם רמאי. וכן אלו ששומעים צפצוף העוף ואומרים יהיה כך ולא יהיה כך, טוב לעשות דבר פלוני ורע לעשות דבר פלוני. וכן אלו שאומרים שחוט תרנגול זה שקרא ערבית, שחוט תרנגולת זו שקראה כמו תרנגול [...] וכן כל כיוצא בדברים האלו הכל אסור וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אלו לוקה".

בניגוד לדוגמאות אלו, הרי שהמטוטלת היא בדיקה שיטתית המסוכמת על ידי רבים מתוך נסיון, ואינה בנויה על סימנים שרירותיים ואמונות טפלות, כאלו של גויים הקדמונים. זאת ועוד, דוגמאות אלו מייצגות אירועים שקרו בדרך המקרה והאדם מייחס אותם כפרשנות לעצמו, בעוד שהמטוטלת היא כלי אבחון אותו יוזם האדם והוא משתמש בו על סמך ניתוח התוצאות לפי המקובל.

אלא שישנו סוג נוסף של ניחוש הנזכר במסכת חולין (צ"ה:), והוא קביעת סימן מראש בקשר לקביעת צעדיו לעתיד. וכך איתא: "והאמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש". אליעזר קבע מראש שאם תשקה אותו הנערה הרי היא המיועדת. יונתן נתן סימן לצאת למלחמה אם יעלו עליהם בתחילה הפלשתים. וזהו המשפט שהחסרנו לעיל מדברי הרמב"ם: "וכן המשים סימנים לעצמו אם יארע לי כך וכך אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לי לא אעשה, כאליעזר עבד אברהם".

הראב"ד השיג על הרמב"ם וסבר שבוודאי אופן כזה להחליט על סימן מראש "מותר ומותר הוא" וכפי שנהגו אותם צדיקים. וכן כתב הרד"ק (בביאורו לשמואל א' פרק י"ד ט', ועל פי דבריו תתישב השגת הר"ן, כפי שהעיר בביאור הגר"א יו"ד קע"ט ס"ק י"א). הרשב"א (שו"ת חלק א' סימן תי"ג) התבטא על דברי הראב"ד: "והאמת אמר".

מאידיך תוספות בחולין (צ"ה: ד"ה כאליעזר) והסמ"ג (לאוין נ"א) סוברים כשיטת הרמב"ם, והם לא חילקו בין נחש הנקבע על פי סימן מוסכם מראש לנחש על סימן אקראי, אלא הסבירו את מעשי אליעזר ויונתן באוקימתא ששם לא עשו כלל ניחוש.

סיכם זאת הרמ"א (יורה דעה סימן קע"ט סעיף ד'): "י"א דאדם מותר לעשות לו סימן בדבר שיבוא לעתיד, כמו שעשה אליעזר עבד אברהם או יהונתן (טור [א"ה, אולי צ"ל ראב"ד] והר"ד קמחי), ויש אוסרין (רמב"ם וסמ"ג). וההולך בתום ובוטח בה', חסד יסובבנו".

מהרמ"א נראה שמעיקר הדין לא הכריע לחומרא. ולמעשה בעוד שהלבוש כתב שיש להחמיר במחלוקת זו, הרי שהגר"א בביאורו פסק כדעת המקילים (וכן כתב בספר פסקי הגר"א).

למרות כל זאת, ברור שלא כל מקרה נחשב לניחוש, וישנם אירועים רבים שרגילים אנו לקבוע על פיהם את ארחות חיינו, כאשר מדובר במקרים שמסתבר והגיוני לחשוש להם. וזו לשון הפרישה: "כתב בנמוקי יוסף (סנהדרין ט"ז: מדפי הרי"ף) דוקא כגון הנך דלעיל פתי נפל מפי וכו' שאין בו דבר חכמה אלא דברי שטות, אבל מי שמכיר בצפצוף העופות אין ניחוש שדבר חכמה יש למכירין ושרי. והאריך עיין שם, ובית יוסף הביאו".

את הגדרת ההיתר נתן הר"ן בחולין (צ"ה:), וראה גם דבריו בסנהדרין ס"ה: ובדרשותיו (דרוש י"ב):

"ומכל מקום הדבר צריך תירוץ שאי אפשר שהצדיקים הללו [- אליעזר ויונתן] הוו מנחשין. וכך נראה לי בתירוץ של דברים, שהנחש שאסרה תורה הוא התולה את דבריו בסימן שאין הסברא נותנת שיהא בהם גורם תועלת לדבר או נזק, כגון פתו נפל מידו וצבי הפסיק לו בדרך כדאיתא בפ' ד' מיתות, שאלו וכיוצא בהם הם מדרכי האמורי. אבל הלוקח סימנין בדבר שהסברא נודעת שהן מורין תועלת הדבר או נזקו אין זה נחש, שכל עסקי העולם כך הם, שהרי האומר שאם ירדו גשמים לא אצא לדרך ואם לאו אצא לדרך אין זה נחש אלא מנהגו של עולם.

ואליעזר עבד אברהם ויונתן בן שאול וכיוצא מזה תלו מעשיהם, שאליעזר יודע היה שלא היו מזווגין אשה ליצחק אבינו אלא הוגנת לו, ולפיכך לקח סימן לעצמו שאם תהא כל כך נאה במעשיה ושלמה במדותיה עד שכשיאמר לה הגמיאני מעט מים תשיבנו ברוח נדיבה שתה וגם גמליך אשקה אותה היא שהזמינו מן השמים ליצחק. וכן יונתן בן שאול שבקש להכות במחנה פלשתים הוא ונושא כליו בלבד לקח זה סימן לעצמו שאם יאמרו עלו אלינו יהא נראה שהם יראים ממארב ובכיוצא בזה בטח יונתן בגבורתו שהוא ונושא כליו יפגעו בהם, שכן מנהגו של עולם ששנים או שלשה אבירי לב ניסו הרבה מן המפחדים ואם יאמרו דומו עד הגענו אליכם יראה מדבריהם שאינם מתפחדים, ובכיוצא בזה לא היה ראוי ליונתן בן שאול שימסור עצמו לסכנה. וכל כיוצא בזה מנהגו של עולם הוא".

במילים קצרות קדמו היראים (סימן של"ד): "מיהו ההוא דיהונתן בן שאול לא ניחוש הוה שאם היה ניחוש לא היה עושה יהונתן מאי טעמא דלא הוי ניחוש אלא דבר בלא טעם אבל יהונתן נתן טעם לדבר על הירידה". וציינו להם הבית יוסף והב"ח.

יתכן ושאר הראשונים לא הסבירו את היתר מעשה אליעזר משום כך, מכיון שאין הכרח שבסימן כזה, בו תאמר הנערה שתשקה אף את גמליו, תלויה ההתאמה בינה לבין יצחק. כך גם במעשה יונתן אין הכרח דווקא שאם יאמרו עלו אלינו אות הוא שהניצחון בידם (וראה מלבי"ם שם), אלא שלדעת הר"ן אף זה נכלל ב"מנהגו של עולם". אולם בסימן הגיוני כמו אם "אם ירדו גשמים לא אצא לדרך", אין מי שחולק ואוסר. ואכן הר"ן כתב שאפשר שהרמב"ם מודה לסברתו.

וכך פסק החכמת אדם (כלל פ"ט ג'): "אין מנחשין כעכו"ם שנאמר לא תנחשו. כיצד, כגון אלו שאומרים הואיל ונפלה פתי או מקלי מידי איני הולך למקום פלוני היום שלא אצליח, וכיוצא מדברי שטות כאלו ... ויש עוד הרבה דברים. וכללו של דבר כל דבר שהתועלת או הנזק נגלה לעינים בין מדרך רפואה או בדרך סגולה אין בו משום ניחוש או דרכי האמור, אבל מה שאינו נגלה יש בו משום דרכי האמורי ואסור והבוטח בה' חסד יסובבנו".

[הערה: דברי הרמב"ן (דברים י"ח ט') בעניין ניחוש בצפצוף העופות שהם חכמה טבעית ואף על פי כן נאסרו, אינם עניין לכאן, שכן הוא מדבר על חכמה ספציפית של גילוי עתידות בעזרת צפצוף העופות. על סוג הניחוש המופיע בגמרא ברמב"ם ובשלחן ערוך של הכוונת מעשיו פי אמונה טפלה של "צבי הפסיקו בדרך" (או באופן של הכוונת המעשים לפי החלטה מראש על פירוש סימנים אקראיים שיארעו בעתיד) לא דיבר, ומסתבר שבזה יודה שאם יש הגיון להמנעות ממעשה או עשיית מעשה על פי אירוע שיש בו הגיון מותר. כל שכן שלא דיבר על חכמה שאינה מלמדת דבר על העתיד, שכן לאורך כל דבריו מבאר את איסור הניחוש שהוא כדי לדעת עתידות].

נזכיר גם את דברי התוספות (בבא מציעא כ"ז: ד"ה כוס), שכתבו על אנשים שמקפידים לא להשאיל את ארנקם כי מאמינים שבכך מפסידים את מזלם, שאין בזה איסור ניחוש, כמו שאין איסור דרכי האמורי בענייני רפואה. וראה בביאור דבריהם בהגהות מהר"צ חיות וכוס ישועות, דכל שהנסיון מעיד שהוא דבר נכון ומועיל אין בו ניחוש.

מסתבר שהשימוש במטוטלת אינו נכלל בניחוש שרירותי בעלמא ואף לא בניחוש על פי קביעה שיש בה סברא אישית. מדובר בחכמה ודרך אבחון הידועה לרבים, שלדבריהם הוכחה בנסיון רב, אופן כזה נכלל לכאורה ב"מנהגו של עולם" אליבא דכל הדעות [אך גם אם לא נקבל את המטוטלת כ"מנהגו של עולם" הרי שלדעת הגר"א עיקר ההלכה כדעה הראשונה שהביא הרמ"א שמותר לקבוע על פי סימן מראש].

איסור קוסם

אחד הלאוים בתורה המרחיקים אותנו מעובדי עבודה זרה, שנצטוונו בהם לפני הכניסה לארץ, הוא לאו דקוסם: "לא ימצא בך... קוסם קסמים" (דברים י"ח י'). הספרי (דברים פרשת שופטים פסקא קע"א) דרש על לאו דקוסם את הפסוק בהושע (ד' י"ב) "עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו": "איזהו קוסם זה האוחז במקלו ואומר אם אלך אם לא אלך, וכן הוא אומר 'עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו'", אך אליבא

דכל המפרשים שם פשוטו של מקרא עוסק בעניינים אחרים. וגם את הקשר ללאו דקוסם ביאר הרמב"ם (להלן) לפי דרכו, כעושה פעולות רבות של הכאה במקל עד שכוחות נפשו יתעוררו.

לקוסמים היו כמה סוגי קסמים שהיו משתמשים בהם בכדי לגלות עתידות, וכלשון הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק י"א הלכה ה'): "איזהו קוסם זה העושה מעשה משאר המעשיות כדי שישום ותפנה מחשבתו מכל הדברים עד שיאמר דברים שעתידים להיות, ויאמר דבר פלוני עתיד להיות או אינו הווה, או שיאמר שראוי לעשות כן והזהרו מכך. יש מן הקוסמין שמשמשים בחול או באבנים, ויש מי שגוהר לארץ וינוע וצועק, ויש מי שמסתכל במראה של ברזל או בעששית ומדמין ואומרים, ויש מי שנושא מקל בידו ונשען עליו ומכה בו עד שתפנה מחשבתו ומדבר. הוא שהנביא אומר עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו".

בכל אחת מהדוגמאות הרי הקוסם עצמו מדבר על פי תחושה פנימית שהגיעה אליו לאחר שעשה מעשים מסויימים כך שהגיע על ידם להתפשטות המחשבה.

על לאו דקוסם הרחיב הרמב"ם בספר המצוות (לאוין ל"א): "והמצוה הל"א היא שהזהירנו מקסום. כלומר שיניע כח הדמיון במין מן ההנעה. כי אלו בעלי הכחות כולם המגידים מה שיתחדש קודם היותו, אמנם יתאמת להם זה בהיות כח הדמיון מהם חזק ודבריהם מתקיימים ברוב ולכן ישערו במה שיהיה. ויהיה להם יתרון זה על זה בזה כיתרון מעלת אישי האנשים קצתם על קצתם בכל כח מכחות הנפש. ואי אפשר לאחד מאלו בעלי הכחות הדמיוניות מבלתי שיעשה מעשה ופעולה אחת מהפעולות יניע בה כחו ויוציא לאור פעולתו.

והנה מהם מי שיכה במטה אשר בידו בארץ הכאות תכופות ויצעק צעקות משונות ויעזוב מחשבתו ויביט לארץ זמן ארוך עד שימצאהו כמו עניני חולי הנופל ויספר מה שעתיד להיות. וכבר ראיתי זה פעמים בסוף המערב. ומהם מי שישטח החול ויעמיד בו תמונות. וזה הרבה מפורסם במערב. ומהם מי שישליך אבנים דקים בריעה מעור ויאריך לעיין אותם ואחר כך יספר דברים. וזה ידוע ומפורסם בכל מקום שהלכתי בו. ומהם מי שישליך אזור עור ארוך ויסתכל בו ויודיע הנסתרות. והכוונה בזה כלו להניע את הכח המתהוה בו, לא שאותו הפועל בעצמותו יעשה דבר או יורה על דבר".

מדבריו עולה כי ישנם אנשים בעלי כוחות דמיון נפשיים חזקים שיכולים לגלות את העתידות בעזרת מעשים חיצוניים שיוציאו את הכח הפנימי שלהם לפועל.

את דברי הרמב"ם העתיק הטור בסימן קע"ט (ומעניין שהשלחן ערוך לא העתיק כלל את דיני קוסם וצ"ע למה, וראה מה שתירצו בשלחן גבוה יו"ד קעט סק"א והברית משה על הסמ"ג לאוין נב).

[לסמ"ג (לאוין נ"ב) פירוש אחר מהו קוסם, והוא דומה יותר לניחוש, אלא שניחוש הוא לפי סימנים אקראיים וקוסם הוא לדבריו מלשון 'קיסם', שזורקים חתיכת עץ ובודקים אם נפלה על צידה הלבן המקולף או על הצד הכהה וכך מחליט אם יהיה לו הצלחה. וכבר ביארנו את ההבדל בין הכוונת מעשיו לפי סימנים שרירותיים לבין חכמה על פי נסיון].

האם אבחון במטוטלת דומה לדוגמאות שהביא הרמב"ם? הנה מלבד העובדה שהרמב"ם והטור (וכן החכמת אדם סימן פ"ט) ייחסו את לאו דקוסם לגילוי עתידות (שהיה כנראה המקצוע העיקרי של הקוסמים. להלן נאריך בזה), הרי שעצם מהות המעשה שונה. הקוסם בעל הכוחות המיוחדים היה מעורר את נפשו, פעמים עד כניסה לאקסטוזה, עד שהצליח לראות ולחוות בעצמו את העתיד וכמו שהדגיש הרמב"ם "והכוונה בזה כלו להניע את הכח המתהווה בו, לא שאותו הפועל בעצמותו יעשה דבר או יורה על דבר". המאבחן במטוטלת לעומתו אינו זקוק לשם כח מיוחד, והוא אינו עוסק בכניסה למצב נפשי בו ירגיש מעצמו את התשובה. הוא משתמש בכח הטמון בבריאה כדי לתת למטוטלת לענות מכוחו את התשובה. נמצאנו למדים שהמאבחן שונה לחלוטין מהקוסם, בכך שאינו מרגיש בעצמו את התשובה, אינו מעורר את כוחות נפשו, אינו נכנס לאקסטוזה, אינו מפנה מחשבתו מכל הדברים ואינו מגלה עתידות.

הקוסם יודע ומרגיש בעצמו את התשובה והמקל רק עוזר לו להכנס למצב נפשי זה. המאבחן, לעומתו, אינו יודע את התשובה אלא הוא לומד אותה מתגובת המקל (וגם מתבונן חיצוני יכול לדעת את התשובה). כל היסוד הנפשי האסור חסר אצלו (שכן הריכוז אותו נדרש להפעיל הוא מינורי, ובוודאי אינו דומה לדוגמאות שהביא הרמב"ם).

כמו שכתבנו בקצרה הרי שרבותינו הראשונים מתייחסים לקוסם כמגלה עתידות, ולפי זה המטוטלת שאינה מכשיר לגלות נסתרות אלא אך את ההווה

אינה בכלל זה (ואף אם אי מי ינסה לברר במטוטלת עתידות אין שום הוכחה שיקבל תשובה נכונה).

נצטט כמה מרבותינו הראשונים שהתייחסו ללאו דקוסם כגילוי עתידות (וכן כהפעלה חזקה של כח הדמיון הפנימי):

כתב המאירי (סנהדרין ס"ח.): "הקסם והדרישה אל המתים והוא כל עניני הערת דמיון בהגדת העתידות הוא איסור תורה" והוסיף להשוותו ל"שאלת חלום" וזה לשונו: "ומכל מקום כל שמוצא כח דמיונו חזק ופועל צדק, ומרבה במחשבתו סמוך לשינה ומתקן כל מחשבותיו לענין אחד, כדי שיישן מתוך אותן הדברים עד שיזדמן לדמיונו פתח במבוקשו לא ראינו מי שפקפק בה, וזהו הנקרא שאלת חלום, וכמה חסידים נשתמשו בה, אלא שלא היו סומכים עליו שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין כמו שהתבאר".

וזה לשון החינוך (מצוה תק"י) בהגדרת הקוסם: "שמתבודדים במחשבתם וקובעים כל הכוונה וכל ההרגש שלהם על אותו הענין שיחפצו לדעת, ומתוך ההתבודדות והקביעות החזק והתפשטות כל המחשבה מכל עניני העולם הגופני תתערב נפשם עם הרוחנים הקולטים העתידות הקרובות כידוע בין החכמים. אבל מכל מקום אין כח בהם לעולם ולא אפילו בשדים לדעת העתידות הרחוקות. ולא יעלה אל המעלה הגדולה הזאת זולתי נביאי אמת, וגם בעתידות הקרובות לא ישיגו בהן הקוסמין כל האמת אבל יתקיימו דבריהם ברוב".

וכן כתב ר"י בן שועיב (בדרשותיו פרשת ראה): "ויש לפרש זה הנביא מה הוא. יש מפרשים שהוא כהא"ן בערבי והוא קוסם ובלעז אדיבינ"ו מדבר עתידות, וסבת זה הענין כי בקצת נפשות אנשים כח נבואי ידעו בו עתידות לא ידע האיש מאין יבא לו, אבל יתבודד ותבא בו רוח לאמר ככה יהיה לעתיד בדבר פלוני, ולא ידעו הפילוסופים סבת זה הענין, אבל זה הענין נתאמת לעיני הרואים וקוראים לו הפילוסופים כהא"ן כמו שאמרנו. ויש חולקין בסבת ידיעתו העתידות, יש אומרים שהוא בכח השדים, והאומרים זה משימים חלוק בנבואות ואומרים, כי הנבואה היא מהאלקים והחלום מהמלאכים והקסם והנחוש מהשדים".

ולשון דרשות הר"ן (דרוש י"ב) "קוסם קסמים, ענינו שיש באנשים מי שכח המדמה שלו חזק, עד שישער ויגיד קצת העתידות, וזה הכח יצטרך לעוררו, ולזה יעשו קצת תנועות ותחבולות".

וראה גם באריכות בלשון ספר העיקרים (מאמר ג' פרק ח'): "סבת עשיית האומות כל אלו הדברים היא כדי לידע על ידם העתידות... שהקוסמים ועובדי הצלמים ובעלי אוב וידעוני והעושים פעולות זולת אלו לחזק הכח הדמיוני להגיד העתידות".

כן העתיק הלבוש (סימן קע"ט): "איזה קוסם, זהו שעושה מעשה עד שישום ותפנה מחשבתו מכל הדברים עד שאומר דברים העתידים להיות".

וכן כתב הפלתי (ריש סימן י"ב): "רק הם מכת המנחשים וקוסמים בדם הנאסף אל הגומא, ולדעתם יקרה להם שיתנבאו עתידות".

[להרחבת העניין ראה עוד במאמרו של ר"ש מושקוביץ, אור ישראל (מאנסי) לח, תשס"ה, נג – סד

לסיום יש להעיר כי דעת הרלב"ג (מלחמת ה', סוף המאמר השני) בעניין הילד שגילה נסתרות מכח קסם פנימי חלש (שאינו מסוגל לדעת את העתידות אך יכול לדעת את ההווה), אינה נוגעת להלכה, כיון שהרלב"ג לא התכוון בדבריו לעסוק בחלק ההלכתי של לאו דקוסם אלא בחלק הרעיוני, כפי שהאריך שם, וגם לו יצוייר והתכוון לפסוק הלכה הרי אין משקל ספר מלחמות ה' מכריע מול לשונות כל רבותינו.

דרכי האמורי

איסור 'דרכי האמורי' כולל עשיית דברים שאין בהם טעם, כמנהג הגוים, אף שאין בהם חשש עבודה זרה. לאיסור זה הוקדשו שני פרקים בתוספתא מסכת שבת (פרקים ו' ז'). איסור זה דומה במהותו לאיסור ניחוש (כפי שכתבו רש"י על המשנה בשבת ס"ז, ועוד ראשונים) והוא נלמד מלאו ד"בחוקותיהם לא תלכו".

[נזכיר כי בתוספתא הוזכר מנהג הקוסמים לשאול במקלם כחלק מאיסור דרכי האמורי: "השואל במקלו ואומר אם אלך ואם לא אלך הרי זה מדרכי האמורי אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו". אך שם השואל לא שאל על מציאות ספציפית, כגון האם יורד גשם עכשיו (שמכך אסיק לעצמי שאין כדאי לצאת עכשיו) או האם מסתובב אריה כעת בחוץ (ואסיק לעצמי כנ"ל), אלא נתן למקלו להכריע לבד האם באופן כללי ירוויח בכך שיצא או לא. ולכן גם אם התייחסה התוספתא למקרה דומה של שאלה במטוטלת היא לא התכוונה לשימוש המצוי (בעבר וגם כיום) של מציאת אבידה או מצברי זהב וכדו', שבו אין שום איסור, אלא על מעשה שטות ותמהון של מסירת החלטות לידי שיקול הדעת האקראי של המקל. מה שאין כן המאבחנים בימינו פועלים בהנחה שישנה תקשורת בין תת ההכרה של המטופל המעבירה מידע למטפל, וזו היא דרך שיטתית].

לענייננו, נשתמש בהיתר דרכי האמורי לשם רפואה ותועלת, מפני שהאבחון במטוטלת, אף אם יעלה בקנה אחד עם הדוגמאות בתוספתא, יהיה מותר מטעם זה (וכמו שניחוש בדבר שיש בו הגיון ותועלת הותר. ראה תוספות בבבא מציעא כ"ז: ד"ה כוס, שהשוו את היתר רפואה בדרכי האמורי עם ניחוש). כלומר, שיטה מסויימת שיש לה קו מנחה ומפורסמת כמועילה [אף שלא בדוקה מדעית] אינה בכלל דרכי האמורי שמיסודם הם אמונות טפלות ופעולות שרירותיות שקיימא לן שלא מועילים.

על המשנה בשבת (ס"ז:) הובא בגמרא: "אביי ורבא דאמרי תרוייהו, כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי". הגמרא מביאה מספר דוגמאות שמותרים או אסורים משום דרכי האמורי, הצד השווה שבהם שפעולה שאינה שטות והבל, כדרך הגויים, מותרת.

מרש"י על אתר נראה שהלחשים נאסרו כיון שאין ניכר בהם שנעשו לרפואה, אך רוב הראשונים התיירו [ולשיטת רבינו יונה יש לדעת בבירור שמרפאים כדין 'קמע מומחה', כדלהלן].

כתב הבית יוסף (אורח חיים סימן ש"א):

ומה שכתב [הטור] 'אבל אם עושה מעשה ואין ניכר בו שהוא משום רפואה אסור משום דרכי האמורי'. שם אהא דאמרי אביי ורבא כל דבר שיש בו

משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי, דייקנן הא אין בו משום רפואה יש בו משום דרכי האמורי, ופירש רש"י יש בו משום רפואה שנראית רפואתו כגון שתית כוס ותחבושת מכה אין בו משום רפואה כגון לחש שאין ניכר שיהא מרפא.

ו**כתב עליו הרא"ש** (סו"ס י"ט) ולא נהירא דלעיל בשמעתין איכא כמה לחשים שהיו עושין, אלא מיירי בשעשה מעשה ואינו ניכר שיהא בו רפואה כלל כגון אילן שמשיר פירותיו שסוקרו בסיקרא. וכן כתב שם הר"ן (ל: ד"ה כל) וז"ל כל דבר שיש בו משום רפואה בין לחש בין כל דבר כיון שאנו יודעין שהוא מרפא והכי מוכח בתוספתא (שבת פ"ח ה"א). וכך הם דברי רבינו. וכתב עוד הר"ן שם וז"ל ואפשר דאף לחשים שאין אנו יודעים אם יש בהם משום רפואה מותר בהם מספק ולא אסרו אלא אותם שבדקו ואין מועילים. וכתב הרשב"א (סו. ד"ה כל) שכן נראה שפירשו בתוספות.

אלא שראיתי לה"ר יונה (שערי תשובה שער ג' אות ק"ד) שחשש בכל קמיע שאינו מומחה משום דרכי האמורי עכ"ל.

שתי הדעות האחרונות הובאו בשלחן ערוך (סימן ש"א כ"ז):

יוצאין בביצת החרגול ובשן של שועל ובמסמר הצלוב בין בחול בין בשבת, ואין בו משום דרכי האמורי. וכן בכל דבר שהוא משום רפואה. אבל אם עושה מעשה ואין ניכר בו שהוא משום רפואה, אסור משום דרכי האמורי. אבל כל לחש, מותר. ולא אסרו אלא באותם שבדקו ואינם מועילים. ויש מי שחשש בכל קמיע שאינו מומחה משום דרכי האמורי.

מדוע התיר השלחן ערוך לחשים? ביאר המשנה ברורה (ס"ק ק"ו) בשם בעל לבושי שרד: "אפילו אי עדיין לא אתמחי ואין אנו יודעין שמרפאין, אפילו הכי מותר בחול דכיון דידעין שיש לחשים שמרפאים אמרינן שמא גם בזה ירפא, והוי קצת כמו ניכר, כיון שרגילות שהלחשים ירפאו ואין איסור אלא באותן שידענו שאינם מועילים".

אולם, ברפואה שאינה בדרך לחש צריך שיהיה ניכר שעשויה לרפואה ותועלת (אף שלא הוכח "מדעית" שפועלת). וכן כתב המשנה ברורה (ס"ק ק"ה): "והא דמותר בדברים הנ"ל כיון שיאמרו היודעים שהוא לרפואה מצד הסגולה הוי כניכר".

הפוסקים סוברים שאין אנו צריכים לדעת כיצד ובאיזה אופן פועלת הרפואה, די לנו שניכר שעשויה לרפואה.

כן דעת בעל החכמת אדם (פ"ט ג'): "וכללו של דבר כל דבר שהתועלת או הנזק נגלה לעינים בין מדרך רפואה או בדרך סגולה אין בו משום ניחוש או דרכי האמורי. אבל מה שאינו נגלה יש בו משום דרכי האמורי ואסור והבוטח בה' חסד יסובבנו". די לנו שאנו רואים את התועלת.

וכן כתב בעל שלחן ערוך הרב (סימן ש"א ל"ג): "ואין בזה משום דרכי האמורי, כיון שניכר הדבר שמתכוין לרפואה. וכן בכל דבר שעושה וניכר בו שמתכוין לרפואה, אף על פי שאין ידוע לנו היאך באה הרפואה על ידי עשיית דבר זה. אבל אם עושה איזה מעשה ואין ניכר בו שהוא משום רפואה, אסור משום דרכי האמורי שהזהירה התורה עליהן ולא תלכו בחוקות הגוי וגו' " (ובהכרעת המחלוקת בעניין קמיע לא בדוק כתב: "וכל בעל נפש יחוש לדבריו (במקום שאין שם צורך כל כך))."

וכך כתב בעל הערוך לנר בספרו בנין ציון (סימן ס"ז): "דכל שעושין משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי אף שהם דברים שאין להם מבוא בטבע".

וזה לשון בעל ערוך השלחן (ש"א פ'): "אביי ורבא דאמרי תרווייהו כל דבר שיש בו משום רפואה, כלומר שנתאמת הנסיון שמועיל אין בו משום דרכי האמורי ואלו נתאמת בהם הנסיון. וזהו שכתב הרמב"ם והוא שיאמרו הרופאים שהוא מועיל כלומר שנתאמת אצלם הנסיון שמועיל, וכל שכן במה שהרופאים נותנים רפואות טבעיות על פי חכמת הרפואה דמותר. אבל העושה מעשה שאין בו רפואה טבעית וגם הנסיון לא התאמתו אסור אף בחול משום דרכי האמורי" (ראה בהמשך דבריו, וסיים: "והדבר הברור בזה תמים תהיה עם ד' אלקיך ואין להשתמש רק ברופאים מומחים ובתפלה לה' ובצדקה שזה וודאי מועיל").

החוות יאיר (סימן רל"ד) ואחריו בעל המנחת יצחק (שו"ת חלק ו' סימן פ'), הבחינו בלשונות הר"ן והרא"ש שהובאו בבית יוסף, שיש שתי הגדרות מהו הגדר של ניכר משום רפואה. להרא"ש לחש אסור ורק מעשה מותר וצריך שיהיה ניכר בעצם

המעשה שהוא משום רפואה ותועלת, ולהר"ן הגדר הוא שמספיק שיתאמת בנסיון שיש תועלת ברפואה זו, בין בלחש ובין במעשה, ולכן אין היא בגדר 'דרכי האמורי', אף אם בגוף המעשה אינו ניכר שהוא לרפואה (החוות יאיר הבין שההגדרה אליבא דהרא"ש היא שצריך שיהיה סברא בריפוי כזה, ותמה מכל הרפואות המוזכרות בש"ס, שאין בהם שום הבנה על פי השכל. אמנם, לכאורה אין הכרח ללמוד כן ברא"ש ואפשר שגם לדבריו אם נתאמת המעשה בנסיון, הרי הוא ניכר שעושים אותו לשם רפואה. ולמעשה ראה מה שסיים החוות יאיר (שפסק כהר"ן, המיקל) בדבריו: "ולענין הלכה למעשה נראה דכל מה שנתפשט אצל הנשים מצאנו הנח לישראל, דמסתמא נודעו בנסיון והורה להם מורה להתיר. ולכך אין לאסור מה שמקיפין לילד שאחזתו חמה ונולדו בו סימני אבעבועות טרם שנראו את נקבי גופו בטבעת שהסירו מאצבע המת וכן כל כהאי גוונא".

ההגדרה של תועלת שהוכחה בנסיון אינה ברורה לנו דיה. לגבי אמירת לחש הכלל הוא כשנוכחנו ששלוש פעמים הועילה התרופה, כמו שכתב האגרות משה (אורח חיים חלק ה' סימן י"ח על סעיף כ"ז): "והכא סגי כשהלחש הזה ריפא ג' פעמים, ששוב אינו דרכי האמורי. מאחר שחזינון שלחש זה הוא דבר המרפא, ולא רק מקרה בעלמא אירע שנתרפא משום שבא זמנו". לעניינו נראה שדי לנו שהדבר פועל לעיתים, ואין צריך להוכחה מדעית המבוססת על תצפיות ומחקרים אמפיריים.

על כל פנים, מלשונות הפוסקים שהבאנו נראה כי אף שאין לנו הסבר לפעולה, מאחר שהיא הוכחה בנסיון הרי היא מותרת. וכהגדרתו של המשנה ברורה ל"דבר שהוא משום רפואה", שדי שה'יודעים' אומרים שהוא לרפואה מצד הסגולה שבו.

ולעניינו, האבחון במטוטלת אינו יוצא מגדר פעולה שעושים אותה משום רפואה ותועלת, ולא כשטות של האמוריים, פעולה שנתאמת בה הנסיון (גם אם לא באופן מדעי), המוכרת וניכרת כפעולה שמשמשת לרפואה ותועלת.

יסוד הדברים הוא שדברים המוכרים כמועילים, כיון שכוונתו בהם לשם התועלת ולא לשם דרכי האמורי שהם דברים שאין בהם טעם (כפי שביארנו לעיל בהיתר ניחוש) אינם בגדר האיסור, וכלשון הר"ן (על הרי"ף, חולין כ"ז): "הכי קאמר כל שיש בו משום רפואה ואף על פי שאינה ניכרת שרי, שלא אסרה תורה משום

דרכי האמורי אלא אותם מעשה תוהו שלהם שאין בהם תועלת". וזה לשון הריטב"א (שבת ס"ז): "כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי. עיקר הפירוש דכל שיש בו טעם לרפואה בין של סם בין של לחש אין בו משום דרכי האמורי ואף על פי שנוהגים בו, שלא אסרה תורה אלא דברי אבטלה שנעשים בלא שום טעם, ולפיכך אפילו דבר שאינו רטיה ולא תחבושת אם יש בו טעם לרפאות כסגולה או כיוצא בו מותר".

נעתיק גם את דברי הרי"א (שבת פרק ו): "כבר ביארתי בקונטרס הראייות, שאף להגן עליו מפני החולי מותר, שהרי התירו לצאת בקמיע מומחה שלא יכפה, ואף על פי שלא נכפה עדין מעולם והקמיע דברי לחשים יש בו. וכן התירו למי ששתה זוגות או מי שרוצה לשתות מים בלילי רביעיות ובלילי שבתות, לומר דברי לחשים להגן עליו מן הנזק שלא יבא, כמו שמבואר בפרק ערבי פסחים. וכן אמרו להשליך מים מפני הכד להזהר מן המים הרעים שלמזיקים. ועוד אמרו יזהר אדם מפירורין הנושרין, וצריך לסלקן מפני שקשה לענייות, כמו שמבואר בפרק כל הבשר, שכל מקום שידעו חכמים שהנזק ברור והתועלת שאמרו היא ברורה אין בזה משום דרכי האמורי, בין אם הוא עושה להגן עליו מנזק גופו בין אם הוא עושה להגן מן הענייות, שכל אילו דרכי רפואה הן. וכל אלה שאסרו חכמים משום דרכי האמורי אין בהם דרכי רפואה אלא נחשים וקסמים הם, שרגילים בהם הגוים לעשות להם סימן טוב או שלא לעשות סימן רע".

הערה. נראה כי דעת מהר"ם חביב בספרו תוספת יום הכפורים (יומא פ"ג.), בביאור דעת הרמב"ם במורה נבוכים היא שרפואה סגולית שהמציאוה האמוריים מכח דעתם ועניני עבודה זרה שלהם אסורה, אף אם יש בה נסיון שמועילה. תשובה זו הוזכרה בדרכי תשובה (סימן קע"ט ס"ק ז'), אך בהסתייגות בשם שו"ת פני אהרן (יו"ד ס"ב), לפיה אם אין אנו יודעים בבירור שאכן מקור סגולה זו מהאמוריים מכח עבודה זרה שלהם, אין לנו לתלות כן ולאסור [ואכן מהיכי תיתי לחשוש על כל סגולה שהוכחה בנסיון שמקורה מדעות האמוריים, ואף אם הם השתמשו בה, מנין לנו שהיא נובעת מדעותיהם ואין היא חלק מסודות הבריאה שנתגלו על ידם. והרי אף אם עובדי עבודה זרה השתמשו בכח מסוים לריפוי אין זה בהכרח שהוא נובע מאמונתם]. האבחון במטוטלת, גם לדעת המחמירים, אינו

יוצא מגדר ספק שמא הגיע מכח דעות עובדי עבודה זרה (דהיינו: לא מעובדי ע"ז אלא מדעות מובהקות של עבודה זרה) ומותר גם לדעת מהר"ם חביב.

כישוף

אחת האזהרות שנצטוו בני ישראל להרחיקם מתרבות הגויים היא "לא ימצא בך... ומכשף" (דברים י"ח י').

הגדרת לאו זה היא לעשות מעשים המשנים את הנהגת העולם, וכפי שאמרו חז"ל "כשפין שמכחישין פמליא של מעלה". וכך כתב הרמב"ן על התורה (פסוק ט'): "אבל ההנהגה הפשוטה אשר במהלכה הוא חפץ הבורא יתברך, אשר שם בהם מאז, וזה היפך וזה סוד הכשפים וכחם שאמרו בהם (חולין ז): שהם מכחישים פמלייא של מעלה, לומר שהם היפך הכחות הפשוטים והם הכחשה לפמלייא בצד מהצדדין, ועל כן ראוי שתאסור אותם התורה שיונח העולם למנהגו ולטבעו הפשוט שהוא חפץ בוראו וגם זה מטעמי איסור הכלאים". וראה באריכות במהות עניין הכישוף במה שכתב המהר"ל בספרו באר הגולה, הבאר השני, פרק ד'. וזו לשון היראים (סימן רלט, דפוס ישן - פב): "ותניא המכשף זה העושה מעשה ולא האוחז את העינים. ושאלתי את מלמדי מהו כשוף, ולא שמעתי מהם דבר מיושר על זה. ונראה לי, כל דבר הנעשה בהשבעת שדים אינו כשוף. ולפי עניות דעתי כל העושה מעשה בלא השבעת שדים או מלאכים וברא שום דבר שיש בו ממשות [ומהפך לב] האיש או האשה ע"י מעשיו נקרא עושה מעשה וחייב".

מסוגיית הגמרא בסנהדרין ס"ז עולה כי יש מכשף העושה מעשה [כמו לגרום לשדה להצמיח לפתע קישואים], ויש מכשף שרק מאחז את העינים כאילו עשה מעשה, ודרגתו פחותה.

[ישנם ראשונים שסברו ששאלת שדים מותרת ורק מעשה כשפים אסור, והביאם השלחן ערוך בסימן קע"ט ס"ז. הרמב"ן העיד (שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן רפ"ג): "כי שמעתי בבירור, שמנהג אלמני"ו [גרמניה] לעסוק בדברי השדים ומשביעים אותם ומשלחים אותם ומשתמשים בהם בכמה ענינים. וסבור אני שיש לומר דמעשה שדים לחוד ומעשה כשפים לחוד. כמו שאמרו בלטיהם אלו מעשה

שדים, בלהטיהם אלו מעשה כשפים. ופירש"י ז"ל מעשה כשפים, ע"י מעשה תחבולה הם נעשים, והם שאסרה תורה. אבל מעשה שדים שרי. וזהו דעתם שנהגו בו ועשו כמה מעשים. ובודאי פשוטי השמועות כך הם", והוא התיר אף מעשה שדים].

לא מצאנו בגמרא ובראשונים דוגמא למכשף שאינו עושה מעשה, ואדרבא כל הדוגמאות הן של פעולות שהיו עושים כדי לשנות את טבע העולם (וזה לשון המלבי"ם על התורה על פי סוגיית הגמרא הנ"ל: "ומכשף, דוקא העושה מעשה").

האבחון במטוטלת אינו שינוי מטבע העולם שכן האצבעות מסובכים אותו על פי פקודות מהמח (אלא שהפקודות מגיעים למח בדרך מסתורית), ולכן אף לא נחשב ל"מעשה" (וכ"כ הרב גרין בספרו 'שאלת המטוטלת' עמוד 117 בשם הגרמ"מ לובין, שאין באבחון במטוטלת שייכות למעשה כשפים ח"ו).

כאשר יהודי משתמש בכח שמבחינתו הוא נעלם, אך ברור לו שגם הוא, כמו כל הכוחות כולם, מאת ה', והנסיון מורה לו כי כח זה עובד, אינו נחשב כישוף.

נצטט קטע מאנציקלופדיה תלמודית ערך 'כשוף' (ללא ציון המקורות) המתאר כיצד פעלו המכשפים ומבוסס על דברי הראשונים, וממנו נלמד כי המכשף היה עושה פעולת מיוחדות כדי לעשות את מעשיו: "הכשפים נעשים על ידי הקטרה, וכן על ידי מלאכי חבלה, וכן על ידי תחבולות במיני עשבים ואבנים, וכיוצא בהם, כתפירת כסות, ויש שהם מכוונים לעשות כן בזמנים ידועים ובחדשים המכוונים לזה, וכן על ידי פעולות אנושיות, כרקוד, טפוח, צווחה, שחוק, שכירת פרקדן על הארץ, שריפת דברים מסוימים ועישון הידוע, וכן על ידי דיבור מסויים, והזכרת שמות טומאה, והשבעות, וכן על ידי הבטה בענייני הכוכבים".

הכח המניע את המטוטלת אינו דורש שום פעולה מיוחדת ואף נעשה בידי כל אחד ללא תנאים. אולי לכן פסק מרן הגרי"ש אלישיב שאין באבחון במטוטלת משום כישוף כיון ש"כל אחד יכול לעשותו" (כך מסר ר"י שוורץ בעל פה ובספרו גוף ונשמה עמוד 168).

בעניין איסור אחיזת עינים ולא דמעונן כתב הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק יא הלכה ט'). על פי סוגיית הגמרא בסנהדרין ס"ה: "וכן האוחז את העינים ומדמה בפני הרואים שעושה מעשה תמהון והוא לא עשה הרי זה בכלל מעונן ולוקה". וראה

את סיכום הדעות בהבדל שבין אחיזת עינים דכישוף ודמעונן בערך 'אחיזת עינים' שבאנצקלופדיה תלמודית.

לכולי עלמא אין קשר בין אחיזת עינים לבין האבחון במטוטלת, כיון שאין הוא מעשה פלא ותמהון. וממה נפשך, אם הרואים מכירים כח הנסתר המניע את המטוטלת ויודעים שהמאבחן משתמש בו, הרי דינו ככל הרפואות המוכרות ואין הוא נכלל בדברי הרמב"ם "והוא לא עשה". ואם הרואים אינם מודים שיש כח כזה הרי שאין שום דבר פלא להניע ביד מטוטלת הגה והנה.

תמים תהיה

בסיום אזהרות התורה (דברים י"ח): "לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף. וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים. כי תועבת ה' כל עשה אלה ובגלל התועבת האלה ה' אלקיך מוריש אותם מפניך", בא הסיכום: "תמים תהיה עם ה' אלקיך".

ובגמרא (פסחים קי"ג:): "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי שמואל בר מרתא אמר רב משום רבי יוסי איש הוצל מניין שאין שואלין בכלדיים - שנאמר תמים תהיה עם ה' אלקיך". כתב הרשב"ם: "כלדיים. בעלי אוב כך פירש רבינו. ולא נהירא דקרא כתיב בהדיא אל תפנו אל האובות. ואני שמעתי חוזים בכוכבים וכן עיקר. תמים תהיה. להיות בוטח בו בכל קורות ונולדות הבאות לך".

מדברי מפרשי המקרא עולה כי אזהרת התורה מכוונת כלפי דרישת העתידות.

כתב רש"י: "תמים תהיה עם ה' אלקיך - התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות, אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו". [הרא"ם הוסיף לבאר את דברי רש"י: "ופירושו, שהתמימות האמור פה הוא, שלא יבקש לדעת עתידות, עם הדרכים הנזכרים לעיל, אלא שיצפה לו יתברך".]

ולשון הרמב"ן: "וטעם תמים תהיה עם ה' אלקיך - שנייחד לבבנו אליו לבדו, ונאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש

העתידות ... ולפיכך אחר אזהרת שאלת העתידות מקוסם ודורש בעד החיים אל המתים אמר שתהיה תמים עם השם בכל אלה, ולא תירא ממגיד עתיד".

וכן הספורנו: "תמים תהיה. שלם עמו, שגם בדרישת העתידות לא תדרוש זולתו אבל תדרוש על ידי נביא או על ידי אורים ותומים".

והטור הארוך כתב: "תמים תהיה עם ה' אלהיך. שניחד לבנו אליו ונאמין שהוא עושה כל, והוא יודע אמיתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש העתידות".

וכן כתב הגר"א באדרת אליהו: "תמים תהיה עם ה' אלהיך. שלא תחקור על העתידות".

ונסיים בדברי האור החיים: "תמים תהיה עם ה' פירוש לפי שצוה עליו בסמוך לבל יעונן ויכשף ולבל ישאל באוב וגו', אמר תמים וגו', פירוש כלום טעם כל הדברים הוא לדעת העתידות, ולהתנהל כאשר יורו ולתקן החסרון, כאשר יוכל עשות, ואם תהיה עם ה' תמים תהיה לא יחסר לך דבר".

השימוש במטוטלת לשם חיזוי העתיד עלול להיות כרוך בביטול עשה זה! אולם אבחון המצב ההווה אינו סותר את אזהרת התורה (יש לברר אם יש כלל תוצאות אמת בחיזוי העתיד בעזרת מטוטלת, ויתכן שכלל אין אפשרות אמיתית כזו).

הרמ"א בראש סימן קע"ט הביא את הציווי "תמים תהיה" על דברי השלחן ערוך: "אין שואלים בחוזים בכוכבים ולא בגורלות. הגה - משום שנאמר תמים תהיה עם ה' אלקיך". מקור הלכה זו היא בגמרא בפסחים שהבאנו לעיל (ושם פירש רשב"ם שהכוונה היא לעתידות).

ביאר הלבוש (סעיף ט"ז): "דהתם גבי שואל בחוזים בכוכבים אינו שואל מהם אלא מה שיהיה בעולם על ידי מצב ומבט הכוכבים כדי שיוכל לידע וליזהר מכמה פגעים הבאים לעולם, ועל זה נופל לומר תמים תהיה עם ה' אלהיך, ללכת בתום וביושר, והוא ברחמיו יציל עבדיו מכל פגע". והמשיך שלשאל שדים על ההווה או העבר אין חשש של "תמים תהיה": "אבל הכא גבי שאלת שדים על הגניבה או כיוצא בה לידע ממה שעבר לא שייך לומר עליו תמים וגו', לפיכך מותר".

ואכן בירור ההווה על ידי דרכים שאינם בגדר ה"עיון הטבעי" היו רווחים אצל הקדמונים. ראה למשל בספר חסידים (מרגליות, סימן תס"ח): "כי יש חכמה שאדם

רואה בבשר ויודע אם השוחט באותו לילה שימש מטתו. ויש חכמה שאדם יודע בבהמה ובחיה אם היא כשירה או טריפה. ואף אם נשחטה הבהמה ונתערבו החתיכות הכשרות והטרפות איזה כשירה ואיזה טריפה ואיזה נבילה".

חכמות אלו, כמו גם חכמת הפרצוף, כף היד, אבחון כתב היד, ואף אמצעים טכנולוגיים משוכללים ועוד רבות, שנועדו לבירור ההווה, לא נאסרו מעולם.

לסיכום

באבחון במטוטלת לשם בירור רגישויות ושאר עניינים רפואיים או איתור חפצים, אין שום חשש הגובל באיסורי ניחוש, קוסם, כישוף, דרכי האמורי ועשה ד"תמים תהיה", כל עוד אינו דורש אחר העתידות ומכוון מעשיו לשם שמים. ואינו מקטיר קטורת או שאר תוספות, כנ"ל בהקדמה.

